

# **Koncepce analytické bibliografie v České republice 2016-2020**

31. 7. 2015

Zpracovala Pracovní skupina pro analytickou bibliografii SDRUK ČR ve složení:

Mgr. Pavlína Doležalová, Ing. Jan Kaňka, Mgr. Daniel Kindl,  
Mgr. Lenka Maixnerová, Ing. Jiří Mika, Mgr. Zdeňka Mikulecká,  
Mgr. Tamara Pršínová, Mgr. Eva Svobodová, Mgr. Ivana Šlapáková,  
Mgr. Josef Schwarz

## Úvod

Výsledky vědeckého bádání, technické, technologické i jakékoliv práce nabývají plné hodnoty teprve tehdy, když jsou srozumitelně zveřejněny v jakékoliv formě. Proto je logickým zakončením každé práce shrnutí a prezentace výsledků vědeckého bádání. Tento souhrn je předmětem vědeckých nebo odborných publikací. Nejrychlejším způsobem, jak dostat odborné informace od autora k čtenáři, je jejich publikování formou článku v periodiku nebo stati ve sborníku. V případě článku je tato cesta rychlá, relativně pohodlná, levná a všem přístupná. Články obsahují původní, nové, dosud jinde nepublikované výsledky, tj. nové, primární informace. Také odrážejí současný společenský, politický a kulturní život v České republice. Tyto informace jsou zachycené zejména v celostátních a regionálních novinách a místních a městských zpravodajích. Informace v nich uložené mají význam zejména pro regionální historická bádání.

Ve světě vychází ročně 70 000 odborných a vědeckých časopisů, což představuje 100 000 stránek za den ve více než 65 jazycích. Denně je publikováno 6 000 – 7 000 vědeckých článků, přičemž počet publikovaných článků se každých 5,5 roku zdvojnásobuje.

Mezinárodní databázová centra, agregátoři či významní vydavatelé odborných publikací nabízejí komerční přístupy k bibliografickým záznamům článků v odborných časopisech. Produkty jsou součástí jejich licenční politiky. Skutečnost je taková, že do těchto bází se dostávají bibliografické záznamy článků a statí kapitol z knih, které jsou ve světových jazycích, převážně v angličtině. Národní knihovny některých evropských a mimoevropských států vytvářejí vlastní analytické (národní) bibliografie / báze např. Finsko<sup>1</sup>, Nizozemsko, Švédsko<sup>2</sup> (Swepub), Dánsko<sup>3</sup>, Austrálie<sup>4</sup>, Izrael aj., které vznikly jako důsledek potřeby podchycovat produkci fyzicky nesamostatných částí dokumentů (článků, statí a kapitol knih) v daném jazykovém teritoriu. Minimálně od 50. let 20. století je mezinárodní odbornou komunitou všeobecná výběrová analytická bibliografie chápána jako významné obohacení národní souběžné bibliografie a toto doporučení bylo formulováno na Mezinárodní konferenci pro zlepšení bibliografických služeb pořádané UNESCO v Paříži roku 1950<sup>5</sup>. Potřeba a využití tohoto druhu informací je pro kulturu a informační prostředí jazykově odlišných států nezbytná.

Jedním z charakteristických rysů informační společnosti je dramatický, obtížně zvládnutelný nárůst informací. Bibliografické zpracování zdrojů (v našem případě fyzicky nesamostatných částí dokumentů) pomáhá tento nárůst informací zvládat, ukládat a třídit. Česká analytická bibliografie, prezentována bází ANL - Výběr článků v českých novinách, časopisech a sbornících<sup>6</sup>, regionálními a oborovými databázemi

<sup>1</sup> <http://www.nationallibrary.fi/libraries/linnea/arto.htm>

<sup>2</sup> <http://www.kb.se/libris/soktjanster>

<sup>3</sup> [https://bibliotek.dk/eng/bibdk\\_frontend/artikel](https://bibliotek.dk/eng/bibdk_frontend/artikel)

<sup>4</sup> <http://www.nla.gov.au/app/eresources>

<sup>5</sup> UNESCO. *General report of the Conference on the Improvement of Bibliographical Services, UNESCO House, Paris, 7-10 November 1950*. Paris: UNESCO, 1950, čl. 2, s. 5–6. Dostupné z:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001270/127057eb.pdf>.

<sup>6</sup> [http://aleph22.nkp.cz/F/?func=file&file\\_name=find-b&local\\_base=anl](http://aleph22.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=anl)

významným způsobem urychluje a zjednodušuje proces přenosu relevantních informací od původce k uživateli.

Z ankety uspořádané v únoru 2015 k využívání báze ANL jednoznačně vyplynulo, že krajské knihovny a Národní knihovna ČR (dále jen NK ČR) chtějí a potřebují všeobecnou analytickou bibliografii ke své informační činnosti a její ukončení na centrální úrovni by pro ně znamenalo zejména snížení komfortu při poskytování tradičních rešeršních služeb koncovým uživatelům (delší termíny zpracování dotazů a nemožnost uživatelů knihoven rychle a často i samostatně získat informace o relevantních dokumentech), nárůst ruční práce a změny v postupu získávání informací, návrat k vlastním excerpčním, tedy krok zpět jak pro uživatele, tak i knihovny. Polovina zúčastněných městských knihoven je téhož názoru, druhá polovina bázi nezná nebo ji nevyužívá, ale většina z nich v rámci své informační činnosti odkazuje na krajské knihovny.

### **Stav, kterého má být dosaženo**

1. Česká analytická bibliografie je součástí české národní bibliografie a má charakter výběrové bibliografie. Na základě doporučení Mezinárodní konference pro zlepšení bibliografických služeb pořádané UNESCO v Paříži roku 1950<sup>7</sup> začala v roce 1953 pravidelně vycházet zvláštní řada Bibliografického katalogu s názvem České časopisy. Od 3. ročníku nesla název Články v českých časopisech a byla NK ČR vydávána tiskem až do roku 1993, pak byla nahrazena databází ANL. NK ČR chápala tuto činnost jako nedílnou součást české národní bibliografie. Od roku 2001 je tvorba české národní bibliografie a koordinace národního bibliografického systému stanovená Zákonem 257/2001 Sb.<sup>8</sup> Úkolem analytické bibliografie bylo, a dosud je, podávat co možná nejúplnější obraz o české novinové a časopisecké produkci.

2. Soubornou bází pro českou analytickou bibliografii je báze ANL.

3. Báze české analytické bibliografie ANL je indexována a zpřístupňována Centrálním portálem knihoven (dále jen CPK). Z hlediska CPK je báze ANL významná jako agregátor pokud možno všech databází článkové bibliografie (tj. v ideálním případě by měly veškeré záznamy článků do CPK přicházet prostřednictvím báze ANL). CPK si záznamy nearchivuje, nelze spoléhat na to, že v případě ztráty dat budou uloženy nadále v CPK. Naopak CPK spoléhá na to, že v ANL budou trvale uchovány i ty článkové databáze, které u svého původce již zanikly, nebo jim zánik hrozí (konkrétní příklad: článkové databáze ze zrušené knihovny Ministerstva životního prostředí).

---

<sup>7</sup> UNESCO. *General report of the Conference on the Improvement of Bibliographical Services*, UNESCO House, Paris, 7-10 November 1950. Paris: UNESCO, 1950, čl. 2, s. 5–6. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001270/127057eb.pdf>.

<sup>8</sup> ČESKO. Zákon č. 257/2001 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5683–5688. ISSN 1211-1244.

4. Databáze ANL vzniká kooperativním způsobem a integruje bibliografické záznamy ze tří oblastí:

a. Z oborových bibliografií – bibliografie zachycující články z různých vědních či praktických oborů; poskytovateli záznamů jsou bibliografická pracoviště zaměřená na příslušné obory, za předpokladu, že oborová bibliografie a její excerpční základna odpovídá zaměření a rozsahu české analytické bibliografie, je zpracovávána v souladu s platnými katalogizačními a bibliografickými standardy a její zpracovatelé, respektive vedení příslušného bibliografického pracoviště souhlasí s poskytováním dat do databáze ANL.

b. Z regionálních bibliografií – bibliografie zachycující články z regionálních nebo i neregionálních zdrojů tematicky zaměřené na určitý region; poskytovateli jsou krajské knihovny, případně základní knihovny; krajské knihovny navazují na Kooperativní systém článkové bibliografie, jež vytvářejí nepřetržitě od roku 1992; základní knihovny poskytují záznamy za předpokladu, že zaměření jejich bibliografie a excerpční základna nejsou duplicitní s regionální bibliografií krajských knihoven, bibliografie je zpracovávána v souladu s platnými katalogizačními a bibliografickými standardy a vedení příslušné knihovny souhlasí s poskytováním dat do databáze ANL.

c. Z všeobecné bibliografie – bibliografie zachycující články z různých oblastí kulturního, společenského a politického života a z vědních, technických a praktických oborů, které nejsou zachyceny oborovými nebo regionálními bibliografiemi; jejich poskytovateli byla do roku 2010 NK ČR, od roku 2011 krajské knihovny s podporou programu VISK 9/I a v další etapě (předpoklad od roku 2017) NK ČR ve spolupráci s krajskými knihovnami, s vybranými oborovými bibliografickými pracovišti a s případnou podporou programu VISK.

5. Za správu báze ANL a českou analytickou bibliografii jako části české národní bibliografie ze zákona odpovídá NK ČR, která dle § 9, odst. 2b zákona č. 257/2001 Sb., knihovní zákon, zpracovává národní bibliografii a zabezpečuje koordinaci národního bibliografického systému.<sup>9</sup>

NK ČR:

a) koordinuje zpracování české analytické bibliografie, tzn. dojednávává a uzavírá smlouvy s poskytovateli záznamů do báze ANL a stanovuje excerpční základnu ve spolupráci s bibliografickou sekcí SDRUK,

b) spravuje databázi ANL po technické stránce a zajišťuje její provoz,

c) metodicky řídí zpracování české analytické bibliografie.

K tomu ředitel NK ČR jmenuje (zřizuje, ustavuje) pracovní skupiny (např. pro metodiku, excerpční základnu, pro duplicitu).

---

<sup>9</sup> ČESKO. Zákon č. 257/2001 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5683–5688. ISSN 1211-1244.

6. V závislosti na vývoji informačních technologií a smluvních jednáních s nositeli práv dle autorského zákona jsou bibliografické záznamy obohacovány o odkazy na plné texty z volných a licencovaných zdrojů. Plné texty článků jsou ukládány v jednom úložišti (NK ČR) nebo v úložištích zainteresovaných knihoven s tím, že je vypracován mechanismus sdílení celou knihovnickou komunitou, předpokládá se propojení s Webarchivem NK ČR a s komerčními plnotextovými databázemi (Anopress, Newton Media, ...).

7. Česká analytická bibliografie je financována ze státního rozpočtu prostřednictvím NK ČR (koordinace systému, metodika, provoz báze ANL, analytické zpracování, připojování plných textů) a VISK, územně samosprávnými celky (analytické zpracování na úrovni regionů) a provozovateli odborných bibliografických pracovišť (analytické zpracování na úrovni oborů).

Tato koncepce bude součástí Koncepce knihoven 2015-2020.

Příloha 1:

## **Současný stav analytické bibliografie v České republice**

Analytická bibliografie je standardní odborná knihovnická činnost, která je i v současnosti důležitou součástí aktivit odborných, krajských a dalších veřejných knihoven. Její výsledky mají stále významné uplatnění a jsou využívány nejen uživateli knihoven.

V českém jazykovém prostoru nelze v blízké podobě počítat s tím, že by byla tvorba analytické bibliografie s kvalitním věcným popisem a selekcí pokryta komerčními databázovými poskytovateli. Role knihoven, jakožto tvůrců záznamů, je tedy stále nenahraditelná. Tuto činnost zatím nelze automatizovat a analytický metadatový popis u tuzemských databázových poskytovatelů nespĺňuje nároky pro kvalitní a přesné rešeršování.

Produkty systematické bibliografické činnosti jsou regionální článkové databáze (budované od roku 1993 /2002/ v 13 /14/ krajských knihovnách, ale i v některých velkých městských knihovnách), odborné článkové databáze odborných knihoven nebo dalších bibliografických pracovišť a souborná analytická databáze ANL budovaná od roku 1993.

Báze ANL byla do roku 2010 včetně budována kooperativně, do báze přispívaly krajské a odborné knihovny a Národní knihovna ČR (dále jen NK ČR). V současnosti má báze celkem 30 aktivních přispěvatelů.

Databáze ANL obsahuje 266 tis. záznamů, u 1/5 záznamů jsou připojeny plné texty.

V březnu roku 2011 došlo v NK ČR ke zrušení oddělení analytického zpracování, správa databáze ANL byla přesunuta do oddělení souborných katalogů a bylo ukončeno vlastní analytické zpracování seriálů a monografií NK ČR. Databáze ANL tak přišla o více než polovinu z celkem cca 79 000 ročně dodávaných záznamů.

Prostřednictvím Sekce SDRUK pro bibliografii se krajské knihovny obrátily na NK ČR a později na Ministerstvo kultury ČR s žádostí o vytvoření adekvátní náhrady za zrušenou excerpci periodik pro bázi ANL v NK ČR.

V roce 2012 proto NK ČR dodatečně vytvořila a zprovoznila experimentální virtuální databázi ANL+, která byla zpřístupněna prostřednictvím JIB na bázi indexu vyhledávače Primo Central a která obsahovala digitalizované plné texty článků (z různých zdrojů, včetně podprogr. VISK7) spolu se základními popisnými metadaty.

Krajské knihovny realizovaly v roce 2012 kooperativní projekty v rámci programu VISK 9/I navazující na výše uvedený projekt s cílem dopracovat metadata ze systému ANL+ a vytvořit z nich standardní bibliografické záznamy. Bibliografické záznamy byly vytvořeny a uloženy do databáze ANL, nepodařilo se však využít odkazy z těchto záznamů na odpovídající texty a metadata v systému ANL+, protože tyto texty a metadata nebyly včas a v úplnosti do systému ANL+ dodány.

S ohledem na to pokračovaly krajské knihovny a KNAV v roce 2013 (a v roce 2014 také NLK, v roce 2015 také Kabinet hudební historie EÚ AV ČR) v projektech zaměřených už pouze na tvorbu bibliografických záznamů, které byly uloženy do databáze ANL bez vazby na plné texty. Nicméně výsledky experimentálního zpracování článků v systému ANL+ byly využity při přípravě projektu Centrálního portálu knihoven. Na konci roku 2012 byla vytvořena pracovní skupina pro analytické zpracování, která se touto problematikou zabývá.

Dne 1. 12. 2014 byla dopisem z NK ČR garantka programu VISK 9/1 informována, že Národní knihovna ČR nebude ani v roce 2015 kooperativní zpracování článků koordinovat. Koordinaci v roce 2015 bude provádět SVK v Hradci Králové.

Před tím, než došlo v r. 2011 v NK ČR ke zrušení oddělení analytického zpracování, činil roční přírůstek do báze ANL cca 79 tis. záznamů, z toho více než polovinu zasílala NK ČR. 13 tis. záznamů pocházelo z denního tisku. Excerptní základna periodik NK ČR obsahovala cca 240 pravidelně vycházejících titulů. V současné době se díky kooperačnímu programu ANL, a zapojení odborných databází, daří excerptovat kolem 220 titulů, z nichž většina je shodná s původní excerptní základnou NK ČR. Některé tituly v této původní excerptní základně nebyly, a zařazeny jsou nově, jiné naopak přestaly vycházet, nebo (jako v případě deníků Mladá fronta, Právo, Lidové noviny, Hospodářské noviny, atd.) se z celostátního hlediska neexcerptují, protože jejich plné texty jsou k dispozici v databázi Anopress nebo Newton Media. Stále ovšem existuje skupina titulů, které by si excerptci zasloužily, a na které už nezbyvá kapacita. Odečteme-li excerptci celostátních deníků, bylo v roce 2010 zpracováno 66 tis. záznamů, v roce 2014 bylo do báze ANL zasláno od všech zpracovatelů celkem 56 565 záznamů, tedy o cca 10 tis. méně. Je však třeba upozornit, že jednotlivým excerptovaným titulům klesá výtěžnost, obsahují méně kvalitních článků a více reklam.

Přes snahu krajských a odborných knihoven se od roku 2011 nepodařilo nahradit excerptci NK ČR v plné výši, viz výše, další problém spočívá v tom, že se zatím nepodařilo dohnat skluz a v projektech se většinou excerptují tituly s ročním zpožděním. To vše zpomaluje a komplikuje práci řešeršerů a informačních pracovníků knihoven, kteří tuto databázi využívají jako informační zdroj první volby, a kteří jsou nuceni nahrazovat chybějící analytické záznamy v bázi ANL vlastní excerptcí titulů periodik.

V únoru 2015 proběhlo výběrové šetření k využívání článkové báze ANL. Z něho jednoznačně vyplynulo, že krajské knihovny a NK ČR chtějí a potřebují analytickou bibliografii ke své informační činnosti a její ukončení by pro ně znamenalo nárůst práce a změny v postupu získávání informací, návrat k vlastním excerptcím, tedy krok zpět. Polovina zúčastněných městských knihoven je téhož názoru, druhá polovina bázi nezná nebo ji nevyužívá.

Současné technologie umožňují rozšířit tradiční analytickou bibliografii o napojení na plné texty článků v elektronické podobě a je žádoucí toho využít a analytickou bibliografii tímto směrem rozvíjet.